

שכן שיהא מותר לגלח בתער, ואף שעבר על
"לא תשחית את פאת זקנך"⁽⁹⁾.

ומבארת הגמרא ביאור נוסף האיך מוכח מא-א
מ"זקנו" – לפי חכמים – שאין המצורע
מגלח אלא בתער:

ותו, אי סלקא דעתך [אם נאמר כדברייך],
שאף כי עביד המצורע במלקט ורהיטני נמי
מצוה קא עביד, אם כן, אי אפשר שתאמר
התורה שאם רצה יכול לגלח את זקנו בתער.
שהרי:

מדלא כתיב בתגלחת המצורע בהדיא שהיא

אם כן לישתוק קרא מיניה [ישתוק הכתוב
מ"זקנו"], ואנא אמינא [והייתי אומר
מעצמי] שרשות בידו לעשות כן בקל וחומר
מנזיר בתגלחת המצוה שלו שהוא מגלח את
ראשו ומקיפו; וכך הייתי לומד:

ומה גבי נזיר דאף על גב דאיסורא קא עביד
בקבלת נזירותו שהנזיר חוטא הוא, (8) ומצות
תגלחתו על ידי איסור היא באה, אפילו הכי
מחייב הוא לגלח את ראשו ולהקיפו, ואף
שעובר על "לא תקיפו פאת ראשכם" –

הכא גבי תגלחת מצורע דמצוה היא, כלומר:
שהיא מצוה שלא באה על ידי עבירה, לא כל

על הדרך שנתבארה לעיל על פי התירוק השני,
ולעיל נכתב כן, כדי להקל על הלומד.

8. א. עיקר המקור שנזיר הוא חוטא, הוא מן
הכתוב האמור בפרשת נזיר טמא "וכפר עליו
מאשר חטא על הנפש", אלא שאף נזיר טהור
חוטא הוא, וכמבואר לעיל יט א, [וראה לעיל ג
א ובתוספות שם ב ב ד"ה ואמאי], תוספות;
וראה שם, שהיא שיטת רבי אלעזר הקפר, אבל
אין כולם מודים לו בזה.

ועוד ביארו התוספות, שהלימוד הוא מנזיר
טמא שאף הוא תגלחתו בתער.

ב. יש מאחרוני זמננו שביארו את סברת
הגמרא על פי מה שכתבו התוספות בעירובין ק
א, גבי דמי קרבנות הניתנין על המזבח במתן
שתיים שהן ארבע שנתערבו בניתנין במתנה אחת,
ואסור ליתן את כולן במתן שתיים משום "בל
תוסיף", וביארו התוספות שאין העשה בא
ודוחה את לא תעשה ד"בל תוסיף" כיון שהוא
בא על ידי פשיעה, ואף כאן העשה דנזיר בא על
ידי פשיעה.

ואולם זה אינו, שהרי לשון התוספות שם
הוא: "דהכא על ידי פשיעה הוא בא, והיה יכול

[העשה] להתקיים בלי דחיית הלאו", וזה אין
שייך בנזיר; וראה שם בליקוטים לרבינו עקיבא
איגר, שעשה של "ולו תהיה לאשה" באונס את
הבתולה דוחה את לא תעשה של נערה פסולה
[כמבואר בכתובות מ א], אף שעיקר העשה בא
על ידי פשיעה, כי היות ואם לאו פשיעתו לא
היה עשה כלל הרי הוא דוחה.

9. א. כתב הרא"ש: ואף על גב דגבי נזיר אי
אפשר בלא דחייה, ובמצורע אפשר, לא משמע
ליה לפלוגי.

ב. הקשו התוספות בד"ה ה"ג ומה: והרי יש
לפרוך דכהן שאני כיון שריבה בהן הכתוב
מצוות יתירות, וכפי שהש"ס שואל בכמה
מקומות.

ועוד הקשו: מה לנזיר שכן לאו הוא בלא
עשה, תאמר ככהן שהוא אסור בהשחתת זקן
בלאו ועשה, [ויש להטעים לכאורה הקושיא
יותר, שהרי עשה דוחה את לא תעשה כבר ידענו
מ"ראשו", וכמו שכתבו התוספות לעיל, ואם כן
מה מוסיף הלימוד מנזיר!].

[ועוד יש לתמוה: שהרי כל שכן אם תאמר

ואחר שסיימה הגמרא לבאר שהשקלא וטריא דלעיל [מ א, מנין למצורע שתגלחתו בתער] היא לפי רבי אליעזר, שבה הגמרא לדרון: מנין אכן אנו יודעים לשיטת רבי אליעזר — שתגלחת המצורע היא בתער? כי הרי באותה שקלא וטריא התברר שאין לנו מקור לדין זה.

ורבי אליעזר — מאי טעמא? מנין לו שאין המצורע מגלח אלא בתער?

ומפרשת הגמרא: יליף לה רבי אליעזר מ"ראשו" האמור בפרשת המצורע.

דוקא ב"תער", יש לנו לומר שיהיה אסור לגלח את זקנו בתער, כריש לקיש —

דאמר ריש לקיש: כל מקום שאתה מוצא עשה ולא תעשה, אם אתה יכול לקיים את שניהם, מוטב.

ואם לאו, יבוא עשה וידחה את לא תעשה.

ואם כן, היות ויכול לקיים גם את מצות התגלחת וגם להמנע מלעבור על איסור ההשחתה, על ידי שיגלח במלקט ורהיטני, לא מסתבר שתתיר לו התורה לגלח בתער. ובהכרח, שאף המצורע אינו יכול לגלח אלא בתער.⁽¹⁾

1. בשו"ת ברית אברהם או"ח סימן א [הובא בהגהות ובחידושים שנדפסו בסוף המסכת בתוך דברי מהריח"ל^מ], הקשה: הרי יש לומר שהפסוק מדבר באופן שאין לו מלקט ורהיטני, ובא הכתוב להתיר לו לגלח בתער ואף שעבר על איסור, שזה לא מיקרי "אפשר לקיים שניהם", כיון שאין לו מלקט ורהיטני.

והוכיח מזה, כיון שאם היה לו מלקט ורהיטני לא היה צריך לדחות את הלאו, מיקרי "אפשר לקיים שניהם", אף שאין לו מלקט ורהיטני, והביא בזה מחלוקת "רבינו ירוחם" וה"בית יוסף" באורח חיים סימן יא, ראה שם.

וכבר עמד בזה ב"שאגת אריה" סימן צ"ו בד"ה עוד עלה [ציינו רבינו עקיבא איגר ב"גליון הש"ס], שמתחילה רצה לומר כסברא הנזכרת, שזה לא מיקרי "אפשר לקיים שניהם", אבל הוכיח לא כן [וכן הוכיח בשו"ת "ברית אברהם" שם]; וכתב שם בסוף הדיבור: "ואף על פי שלכאורה מפרק ששי דנזיר לא משמע הכי וכו', ומאי קושיא דילמא "זקנו" אתי להתיר היכא דאין לו אלא תער, אלא ודאי כל כהאי גוונא לא אמרינן דאתי עשה ודחי את לא תעשה, כיון

שמחוייב המצורע להתגלח בתער, שלא היתה צריכה התורה לכתוב "זקנו", ונלמדנו בקל וחומר מנזיר?! [וראה תוספות].

ג. וכתבו התוספות מכה קושיותיהם, שהגמרא סומכת בעיקר על התירוץ השני.

ד. בתוספות ד"ה מצוה ביארו, שאין להקשות: מה לנזיר שכן קרבנו טעון לחם, תאמר במצורע; כיון שאין אנו באים ללמוד איזה חומרא מנזיר עד שנפרוך כן, שהרי אין אנו באים להחמיר על המצורע שיהא טעון תער, אלא להקל עליו שיהא מותר לגלח בתער, ואם כן אין שייך לפרוך כלל פירכא זו.

עוד הקשו שם: הרי אנו באים לבאר את הברייתא שכתוב בה שאי אפשר ללמוד נזיר ממצורע שיהא טעון תער, ומזה משמע שמצורע הוא בתער אף אם נזיר אינו דוקא בתער, ואילו כאן מבואר שאין אנו יודעים שהמצורע בתער אם לא נלמדנו מנזיר?!

ותירצו, שהלימוד הוא מהקפת הראש דנזיר, ואיסור הקפת הראש הוא אפילו בלא תער, ואפילו במספרים וכפי שמוכח מהמשך הסוגיא [לקמן מא ב, וראה שם בתוספות].

דתניא: אמרה תורה בפרשת טהרת המצורע:

"והיה ביום השביעי, יגלח את כל שערו — את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו.

ואת כל שערו יגלח".

"ראשו" שאמרה תורה — **מה תלמוד לומר?** והרי גילוח ראשו נכלל במה שאמרה תורה בתחילת הפסוק לגלח את כל שערו:

לפי שנאמר גבי נזיר: "תער לא יעבור על ראשו", **יכול אפילו נזיר** — בתוך מנין נזירותו — שהוא מצורע, **כן**, שלא יקיים מצות תגלחת המצורע בזמן היותו נזיר, כדי שלא יעבור על הלאו הזה של גילוח בתער, היות ובהיותו מצורע מצטרפת אל הלאו הזה גם מצות עשה של נזיר "קדוש יהיה, גדל פרע שער ראשו".

ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה —

לפיכך **תלמוד לומר:** "ראשו"! ובא היתור של "ראשו" כדי ללמד שאפילו נזיר מצורע, שיש בו לאו ועשה, מגלח את ראשו בתער.⁽²⁾

הרי למדנו שתגלחת המצורע אינה מתקיימת אלא בתער. שאם לא כן לא היתה התורה מרבה מ"ראשו" שהנזיר המצורע מותר לגלח את ראשו בתער, היות ויכול הוא לגלח את שערו שלא בתער, ולא יעבור על "תער לא יעבור על ראשו".⁽³⁾

ומקשינן כדרך שמקשינן לעיל על הלימוד שמצורע אינו מגלח אלא בתער מ"זקנו":

ממאי, מהיכן אתה למד כאן שתגלחת המצורע אינה אלא בתער?

דאפשר לו במלקט ורהיטני, ואף על פי שאין לזה יש לזה, כבר ישבתי זאת במקום אחר, אין זה מקומו".

2. א. בגמרא לקמן נח ב וביבמות ה א מבואר, שאין ללמוד מכאן שעשה דוחה את לא תעשה ועשה בכל מקום, כי שאני נזיר, שכן ישנו בשאלה, שיכול לישאל לחכם ויתיר לו, ולכן דוחה העשה של מצורע את איסורי הנזיר.

ב. ב"ארזי הלבנון" אות רלב הביא מחלוקת האחרונים, אם מותר הנזיר המצורע לגלח את כל שער ראשו בתער, שלדעת ה"מקדש דוד" [טהרות סימן נ ד"ה נראה], כיון שלענין תגלחת מצורע, שעה אחת שלא נתגלחה אינה מעכבת [ואין מעכבות בו אלא שתי שערות, וכמו שנתבאר במשנה בנגעים שהובאה לעיל מ א], אם כן צריך הוא להשאיר שעה אחת, היות

והנזיר עובר על כל שעה ושעה [כמבואר בגמרא שם], ולמה יוסיף לעבור על השעה האחרונה. אבל ה"מנחת חינוך" [מצוה שעג אות ד ד"ה והנה בנדמ"ח] כתב, דנראה שמותר לגלח לגמרי, כי אף על פי ששעה אחת אינה מעכבת, מכל מקום מצות עשה לגלח לגמרי, ועל כן מגלח לגמרי, ודוחה.

3. א. מכאן מוכח שלרבי אליעזר אין הנזיר עובר אלא אם כן גילח בתער ממש, ולסוגיא זו נתכוונו התוספות לעיל לט ב ד"ה רבי, שכתבו, דבסוגיא מוכח שכך היא דעתו של רבי אליעזר. והוסיף ב"ארזי הלבנון" אות רלד, דרבי אליעזר סבירא ליה כרבי יונתן שם, שאף העשה ד"קדוש יהיה" אינו אלא בתער [וכן מבואר בתוספות שם], שאם לא כן, הרי יש לומר שהפסוק בא ללמד שיגלח בשאר מעבירין אף

המצוה של גילוח מצורע, הוא אינו מחוייב להתגלח בתער דוקא.

והיינו — על דרך שהקשטה הגמרא לעיל על חכמים — שאפילו אם אינו מחוייב לגלח בתער, מכל מקום כיון שהוא מקיים בזה מצות עשה של תגלחת המצורע, מותר הוא לעבור על האיסור ואף שאינו מוכרח לדחותו.⁽⁵⁾

ומשנינן: **אי סלקא דעתך דמצורע כי עביד במלקט ורהיטני נמי מצוה קעביד** [אם כדברך, שהמצורע יכול לגלח אפילו במלקט ורהיטני], אם כן לא היתה התורה מתירה לו לגלח בתער, שהרי:

מדלא כתב רחמנא "תער", יש לנו לומר שלא ידחה, ובריש לקיש שכל מקום שאפשר לקיים את שניהם אין עשה דוחה את לא תעשה.

ומקשינן לרבנן, הלומדים שהמצורע מגלח

והרי דילמא, לעולם אפילו ליקטו במלקט ורהיטני ולא בתער, נמי מצוה קעביד, שלא חייבה התורה את המצורע לגלח בתער דוקא —

וכי תימא אם כן היתור של "ראשו" למה לי? — אומר לך: **כדי למישרי** [להתיר לן] **דאפילו בתער** (4) יכול לגלח, ואף שאינו חייב.

כי לולי הלימוד מ"ראשו", **סלקא דעתין אמינא**, הייתי מעלה על הדעת ואומר: **הואיל וגבי נזיר שאינו מצורע, כי עביד כשמגלחו בתער, מיחייב משום "תער לא יעבור על ראשו" —**

אם כן, **גבי מצורע נמי**, אף שמצוה הוא עושה בגילוח — **ליחייב על שמגלח בתער, משום שלא נצטווה לגלח בתער דוקא.**

לפיכך **קא משמע לן "ראשו"**, **דלא מיחייב, כיון שמצוה הוא עושה. וזאת, על אף שמצד**

ש"עשה דוחה את לא תעשה" מכלאים בציצית, וכמבואר בהמשך הסוגיא, ובהכרח שהפסוק בא לרבות נזיר מצורע שהוא עובר בלאו ד"תער לא יעבור על ראשו", ובעשה ד"קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו".

4. כן נראה שהיא גירסת התוספות.

5. הקשו התוספות בד"ה ופריך: למה לא מתרצת כאן הגמרא כפי שתירצה לעיל על חכמים, שאת זה יש ללמוד בקל וחומר מנזיר בתגלחת מצוה שלו, שהוא מגלח את ראשו ועובר על לאו דהקפה?!

ותירצו: דאיכא למימר דשאני נזיר דליכא אלא חד לאו דהקפת ראש ולכך דחי ליה תגלחת

שעובר על העשה, ועדיין לא נדע שהמצורע מגלח בתער דוקא.

ב. הקשו התוספות: מנין לרבי אליעזר ש"ראשו" בא ללמד על נזיר מצורע שהוא מותר לגלח בתער? והרי אפשר שהתורה באה ללמד על כל אדם שמגלח ועובר על "לא תקיפו פאת ראשכם" [וכדרך שאומרים חכמים בהמשך הסוגיא], ומנין לו שהמצורע מגלח בתער דוקא, [כן נראה לבאר קושייתם]!?

ותירצו בשני אופנים:

האחד: רבי אליעזר סבר "הקפת כל הראש לא שמה הקפה", ואין בזה איסור משום "לא תקיפו פאת ראשכם".

השני: להקפת הראש אין צריך פסוק מיוחד, כי לרבי אליעזר לומדים בכל התורה כולה

הראש, הוא עובר הוא ב"לא תקיפו פאת ראשכם".

וכדתניא: נאמר בתורה "לא תקיפו פאת ראשכם".

יכול אף כל מצורע כן, שלא יקיף את פאת ראשו? (7)

לפיכך תלמוד לומר: "ראשו".

ומקשינן לרבנן: (8) למה לי למיכתב "ראשו"

בתער מ"זקנו", אם כן, האי "ראשו" הכתוב במצורע — מאי דרשי ביה [מה ידרשו בו]?

כי הניחא לרבי אליעזר, הוצרך "ראשו" כדי ללמד שתגלחת המצורע אינה אלא בתער. אבל רבנן, הרי כבר למדו זה מ"זקנו", ולמה להו "ראשו"? (6)

ומשינין: "ראשו" — מיבעי [נצרך] להו לחכמים, כדי למידחי עשה דתגלחת המצורע לאו דהקפה של שער הראש בכל אדם. שהרי כשמגלח את כל ראשו יחד עם פיאות

מ"זקנו", משום שהשחתת זקן הוא לאו ועשה ש"אינו שוה בכל", והיינו שנוזר אינו נקרא "אינו שוה בכל" אף שאינו נוהג אלא בנוזר, כיון שכל אחד יכול לידור בנוזר, [ראה תוספות לקמן מא ב ד"ה ואי שדנו בזה], וראה מה שיישב ה"קרן אורה", וראה מה שהביא ב"ארוי הלבנון" אות רלו; וראה מה שהביא בשם ה"ברכת ראש" באות רמו.

7. כתבו התוספות: "והא דכתיב 'וגלח את כל שערו' חוץ מפאת הראש, או כשמירט פאת ראשו", וכעין זה כתבו התוספות לעיל מ ב לענין "זקנו" של כהן מצורע, וראה מה שנתבאר בהערה שם, וכאן דבריהם מחודשים, שכתבו לפרש, שהייתי אומר שלא אמרה התורה "וגילח את כל שערו" אלא במצורע ממורט, ואינו דומה לעיל שאין הנידון אלא ככהן מצורע, ולא בכל המצורעים; וראה לעיל בעמוד זה בד"ה "ראשו" לדעת רבי אליעזר שהוא בא לרבות נוזר מצורע, שלא הזכירו אלא אפשרות אחת "וכל שערו דקרא בשאר גופו", ובפשוטו לאו דוקא, והוא הדין שיכלו לומר שהפסוק מדבר בנוזר שנמרט שער ראשו.

8. קושיית הגמרא היא לרבנן כדמוכח מתירון

דנוזר, אבל נוזר מצורע אית ביה תרי לאוין: לאו דנוזר דתער לא יעבור, ולא דהקפת הראש, ועוד עשה ד"קדוש יהיה גדל פרע שער ראשו"; וראה ב"ארוי הלבנון" אות רלה* שתמה על דבריהם, ובמה שכתב שם, וראה בדבריהם תירוץ נוסף.

6. לכאורה קושיית הגמרא טעונה ביאור, שהרי אף לרבי אליעזר עיקר "ראשו" לא בא ללמד שהמצורע מגלח בתער, אלא ללמד שהנוזר המצורע מותר לגלח בתער ואף שעובר באיסור, אלא שממילא אנו יודעים שמצות המצורע היא דוקא בתער, שאם לא כן, לא היתה התורה מתירה לו לגלח בתער ולעבור על איסור נוזר. ואם כן, גם לרבנן צריכים אנו את עיקר הפסוק ד"ראשו", כדי ללמד שהמצורע הנוזר מגלח ועובר על "תער לא יעבור על ראשו"!!

שמא תאמר: קושיית הגמרא היא, כי לפי חכמים יש ללמוד דין זה מ"זקנו", שדוחה מצות התגלחת לא תעשה ועשה דהשחתת זקן, זה אינו, שאם כן אף לרבי אליעזר יש ללמוד מ"זקנו", שהרי הוא אינו חולק על הדרשה, רק שלפי שיטתו אין ללמוד מזה שתגלחת המצורע היא בתער, כיון שהפסוק נצרך לדחות השחתת זקן בלא תער, שהוא אסור לשיטתו.

וב"קרן אורה" כתב, שאי אפשר ללמוד

"הקפת [גילוח] כל הראש לא שמה הקפה", אלא האיסור הוא רק כשמגלח את פאות ראשו בלבד, ומשאר שיער בקדקד ראשו כמו כפה עגולה.

להכי כתב רחמנא "ראשו".

כלומר: לא נצרך "ראשו" ללמד שהמצורע מותר בהקפה, אלא כדי שנלמד מזה ש"הקפת כל הראש שמה הקפה", שאם לא כן לא היתה התורה צריכה לחדש שהוא מותר בהקפה, כיון שאין בזה איסור כלל.

ואי כתב רחמנא "ראשו" לבד ולא כתב מא-ב זקנו, הוה אמינא [הייתי אומר]:

אף כי משמע מ"ראשו" תרתי [אף על פי שיש ללמוד מ"ראשו" את שני הדינים הבאים]:

א. דאתי עשה ודחי את לא תעשה, כשם שתגלחת מצורע דוחה את הלאו דהקפת הראש.

ב. ומשמע עוד, ד"הקפת כל הראש שמה הקפה" (1) —

ללמד שהמצורע מקיף את ראשו?

ותיפוק ליה מ"זקנו", שמשם הרי למדנו שכהן מצורע משחית את זקנו: (9)

דתניא: החיוב לגלח את "זקנו", האמור בתגלחת המצורע, אחר שכבר אמר הכתוב שהוא צריך לגלח את כל שעריו — מה תלמוד לומר? מדוע הוצרך הכתוב לומר שמגלח את זקנו, והרי הוא נכלל ב"כל שעריו".

לפי שנאמר בכהנים "ופאת זקנם לא יגלחו"

יכול אף כהן מצורע כן?

תלמוד לומר "זקנו" —

ותיקשי: למה לי למיכתב גם "ראשו" שהמצורע מקיף את ראשו, ולמה לי למיכתב גם "זקנו", שכהן מצורע משחית את זקנו, והרי אפשר ללמוד דין אחד מחבירו?!

ומשינין: צריכי שני מקראות אלו:

דאי כתב רחמנא "זקנו" לבד, ולא כתב "ראשו", הוה אמינא [הייתי אומר]:

9. ואף שהשחתת זקן הוא לאו שאינו שוה בכל, כי אינו שוה בנשים [ומטעם זה אין לומדים מ"זקנו" שעשה דוחה את לא תעשה ועשה בכל התורה, וכמו שכתבו התוספות לעיל מ ב], מכל מקום, יש לנו ללמוד גם על הקפת הראש שאף היא אינה בנשים, ואף "לא תקיפו" הוא לאו שאינו שוה בכל.

1. צריך ביאור: האיך נלמד מזה דאתי עשה ודחי את לא תעשה בכל מקום, והרי אם כן

הגמרא; ואם תאמר: לרבי אליעזר נמי תיקשי, שהרי אף הוא דורש "זקנו" כמו חכמים, רק שהוא מפרש את הדחייה אפילו בשאר מעבירין, ואם כן למה לי "ראשו" לנוצר מצורע, ותיפוק ליה מ"זקנו"?!

זה אינו, כי אף שלמדנו מ"זקנו" שלאו ועשה שאינו שוה בכל נדחה מפני עשה, עדיין לא ידענו שלאו ועשה דאיתיה בשאלה נדחה מפני עשה, וכפי שנתבאר בהערה לעיל שלאו ועשה של נזיר הוא שוה בכל, [וראה היטב בתוספות לקמן מא ב ד"ה ואי דלא פשיטא להו סברא זו].